

19.1

[En filosof's svar, da han blev spurgt, hvorfor han blev bleg under en storm på havet.]

1 Vi sejlede fra Kassiope til Brundisium på Det ioniske Hav, der var voldsomt og øde og stormpisket. 2 I næsten hele den nat, der fulgte på den første dag, havde en kraftig sidevind fyldt skibet med vand. 3 På et senere tidspunkt, da vi alle jamrede og var travlt beskæftiget med at pumpe bundvandet op, brød dagen endelig frem. Men det betød ikke, at faren blev mindre, eller at vindens vildskab sænkedes; tværtimod blev hvirvelvindene hyppigere, himlen blev mørk, tågebankerne blev ryggede, og de skrækkelige skyformationer, man kalder tyfoner, syntes at hænge over skibet og true med at sænke det.

4 På det samme skib var der også en berømt filosof fra den stoiske skole, som jeg i Athen havde lært at kende som en mand af ikke ringe betydning, og som holdt godt øje med sine elever. 5 Jeg kiggede mig omkring efter ham i denne farefulde situation, hvor himmel og jord stod i ét, fordi jeg gerne ville vide, hvilken sindstilstand han var i, og om han var uforfærdet og modig. 6 Og dér fik jeg øje på en bleg og forskræmt mand, der dog ikke udstødte klageskrig som alle andre eller ytrede noget af den slags, men som ikke adskilte sig meget fra de øvrige ved sin forstyrrede ansigtsfarve. 7 Men så snart himlen var klaret op, havet var kogt af, og faren var raset ud, gik en rig græker fra Lilleasien hen til stoikeren; så vidt jeg kunne se, var det en mand, der medbragte en betydelig bagage og mange tjenere, og som svælgede i lækkerier for legeme og sjæl. 8 Som om han ville gøre nar, sagde han: "Hvad er grunden til, at du, mine gode filosof, mens vi var i fare, blev bange og bleg? Jeg blev hverken bange eller bleg!"

9 Og filosofen tøvede et øjeblik, om det var passende for ham at svare, men sagde da: "Hvis jeg i et så voldsomt stormvejr har forekommet en anelse nervøs, er du ikke værdig til at høre begrundelsen for det. 10 Men lad Aristippos, den berømte elev af Sokrates, svare på mine vegne, for da han i en lignende situation blev spurgt af en mand, der lignede dig, hvorfor en filosof var bange, mens spørgeren ikke frygtede noget, svarede han, at de ikke havde den samme grund, eftersom spørgeren ikke behøvede at være særlig bekymret for en uduelig persons liv, mens han selv frygtede for Aristippos' liv."

Aulus Gellius, Attiske nætter 19. bog

11 Med disse ord slap nu stoikeren af med rigmanden fra Lilleasien. 12 Men senere, da vi nærmede os Brundisium, og der var vindstille og havblik, spurgte jeg ham, hvad der var grunden til hans frygt, som han havde undladt at nævne over for ham, som havde tiltalt ham på en så hånlig måde. 13 Han svarede mig mildt og venligt: "Eftersom du gerne vil høre det, så hør, hvad vore forfædre, grundlæggerne af den stoiske skole, har ment om denne kortvarige, men nødvendige og naturlige frygt, eller snarere: læs; for du vil have nemmere ved at tro det, hvis du læser det, og du vil bedre huske det."

14 Og fra sin lille sæk tog han en bog frem og rakte mig den: filosofen Epiktets femte bog af *Samtaler*, som er redigeret af Arrian og uden nogen tvivl i overensstemmelse med Zenon og Chrysippos.

15 I denne bog, der naturligvis er skrevet på græsk, kan man læse følgende passage: "Sjælens forestillinger, som filosoferne kalder *fantasiai*, hvorved menneskets sind, når en hændelse først er blevet iagttaget, drives til opmærksomhed, hører ikke ind under viljens herredømme eller er vilkårlige, men med sin iboende kraft trænger de sig på for at blive erkendt af menneskene; 16 men accepten, som man kalder *synkatathéseis*, hvorved forestillingerne erkendes og bedømmes, er frivillige og sker ved menneskenes vilje. 17 Hvis der derfor kommer en grufuld lyd enten fra himlen eller fra en sammenstyrtning, eller man får en eller anden pludselig meddelelse om fare eller noget i den stil, må nødvendigvis også vismandens sind blive påvirket og ængstet og forskrækket en smule, ikke ud fra en formodning om en ulykke, der er anet i forvejen, men fra nogle hurtige og uoverlagte sindsbevægelser, der udmanøvrerer sindets og fornuftens reaktion. 18 Dog vil denne vismand snart afvise sådanne *fantasiai*, det vil sige de skræmmende forestillinger i sjælen, og han vil ikke billige dem eller acceptere dem, men forkaste og afvise dem, og der forekommer ham heller ikke noget at være bange for i dem. 19 Og her siger de, at forskellen på tåbens og vismandens sind er, at tåben tror, at de grumme og forfærdelige syner, der var hans sjæls første indtryk, er sådan i virkeligheden, som de var i begyndelsen, som om de med rette skulle frygtes, og dem billiger han med sin tilslutning, og han accepterer dem – *prosepidoxázei* er nemlig det udtryk, som stoikerne anvender, når de skriver afhandlinger om dette emne – 20 men når vismanden for et kort øjeblik og flygtigt bliver påvirket i sin ansigts-

farve og sit ansigtsudtryk, billiger han dem ikke, men fastholder tilstanden og styrken i sin opfattelse, som han altid har haft om forestillinger af den slags, nemlig at dem skal man ikke være bange for, for de skræmmer med deres falske ydre og tomme trusler."¹

21 Disse tanker og ytringer af filosoffen Epiktet, som er i overensstemmelse med stoisk lære, læste jeg i den ovenfor nævnte bog, og jeg mente, at jeg burde skrive dem ned, for at vi, når den slags hændelser, jeg har omtalt, indtræffer, ikke skal tro, at dét at blive bange gradvist og ligesom at blive hvid i hovedet ikke er tegn på, at man er et tåbeligt eller et fejnt menneske, men at man dog i højere grad giver efter for en kortvarig naturlig følelse, end man mener, at synerne virkelig er, hvad de giver sig ud for.

19.2

[Af legemets fem sanser har vi to til fælles med dyrene; den nydelse, der kommer fra hørelsen, synet og lugtesansen, er uanstændig og slet, mens den, der kommer fra smagssansen og følesansen, er den hæsligste, fordi disse to også findes hos dyrene, mens de øvrige kun findes hos menneskene.]

1 Menneskene har fem sanser, som grækerne kalder *aisthéseis*, hvorved der åbenbart søges nydelse til sindet eller legemet: Smagssansen, følesansen, lugtesansen, synet og hørelsen. Blandt alle disse regnes den nydelse, der opleves umådeholdent, for lav og forkastelig. 2 Men den meget store nydelse, som stammer fra smagssansen og følesansen, er efter vismændenes mening det foragteligste af alle ting, og de mennesker, der har hengivet sig til disse to dyriske nydelser, kalder grækerne med ordene for den mest alvorlige last *akrateís* ('udsvævende') eller *akólastoi* ('tøjlesløse'): Vi kalder dem *incontinentes* ('uafholdende') eller *intemperantes* ('umådeholdne'); for hvis man oversætter *akólastoi* mere præcist, vil ordet blive alt for usædvanligt. 3 De nydelser, man får af smagssansen og følesansen, det vil sige en voldsom attrå efter mad og elskov, er de eneste, menneskene har til fælles med dyrene, og derfor anses den, der er lænket til dyriske nydelser, for et

1. Epiktet fr. 9 Schenkl.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 19. bog

stykke kvæg eller et vildt dyr; 4 de øvrige nydelser, der fremgår af de tre andre sanser, synes kun at være karakteristiske for menneskene.

5 Jeg citerer filosofen Aristoteles om denne sag, således at autoriteten hos den berømte og navnkundige mand kan skræmme os fra nydelser, der er så foragtelige: "Hvorfor kaldes de, der overdriver i nydelser fra følesansen eller smagssansen, for *akrateís* ('udsvævende')? For sådan er både de, der er *akolastoi* ('tøjlesløse'), i elskov, og de, der er det i madglæde; blandt de sidstnævnte er der nogen, der finder fryd i tungen, andre i halsen, og derfor ønskede Filoxenos at få en hals som en trane. Eller er det, fordi de nydelser, der opstår heraf, er fælles for os og de andre levende væsener? Da de nu er fælles, er de mest vanærende og især eller kun skammelige, så at vi kritiserer den, der ligger under for dem, og kalder ham *akratés* og *akólastos*, fordi han ligger under for de laveste nydelser. Af de fem sanser, der findes, har de andre levende væsener kun fornøjelse af de to nævnte, men hvad de andre angår, har de enten ingen fornøjelse overhovedet, eller også oplever de det kun ved et tilfælde."²

6 Hvem kan altså, hvis han har nogen menneskelig skamfølelse, glæde sig over de nydelser, der består i at parre sig og at æde, når de er fælles for mennesket og svinet og æslet? 7 Sokrates plejede at sige, at mange mennesker ønskede at leve for at spise og drikke, men at han selv drak og spiste for at leve. 8 Og Hippokrates, en mand med guddommelig visdom, mente om samlejet, at det var en del af en ganske forfærdelig sygdom, som mine landsmænd kalder *comitialis*;³ ordlyden er følgende: "Samlejet er en kortvarig epilepsi."

19.3

[Det er mere vanærende at blive rost køligt end at blive irettesat heftigt.]

1 Filosofen Favorinus plejede at sige, at det var mere vanærende at blive rost kort og køligt end at blive irettesat voldsomt og strengt: 2 "For jo mere heftigt nogen taler ondt om en og irettesætter en, desto mere anses han for urimelig og fjendtlig, og derfor vinder han for det meste ingen tiltro. Men den, der er forbe-

2. Aristoteles, *Problemer* 28.7.

3. Se noten til 16.4.4.

Aulus Gellius, Attiske nætter 19. bog

holden og smålig i sin ros, forekommer at være blevet skuffet af sagen, og han menes at være en ven af den, som han ønsker at rose, men uden at kunne finde noget, han med rette kan rose."

19.4

[Af hvilken grund maven tømmes ved pludselig skræk, og hvorfor ild fremkalder tissetrang.]

1 De bøger af Aristoteles, der hedder *Fysiske problemer*,⁴ er underholdende og fyldt med udsøgte oplysninger af enhver art. 2 Heri spørger han, af hvilken grund det sker, at de, der bliver ramt af en pludselig frygt for en stor ting, for det meste får tømt maven med det samme.⁵ 3 Ligeledes spørger han, hvorfor det sker, at den, der har stået i længere tid nær ved ild, får lyst til at tisse. 4 Vedrørende maven, der under frygt udtømmes hurtigt, siger han, at grunden er den, at enhver frygt skaber kulde, hvilket han kalder *psychropoiós* ('kuldeskabende'), og at den ved kuldens virkning tvinger og driver al blod og varme langt væk fra legemets overflade og samtidig bevirker, at de, der er bange, bliver blege, fordi bloder forsvinder fra ansigtet. 5 "Dette blod og denne varme," siger han, "som er tvunget ind i det inderste, påvirker for det meste maven og sætter gang i den." 6 Om den hyppige tissetrang, der sker ved at være i nærheden af ild, siger han: "Ilden løsner det hårde, ligesom solen løsner sneen."

19.5

[Fra Aristoteles: det er skadeligt at drikke vand, der kommer af sne, og is dannes af sne.]

1 I den varmeste sommertid var jeg og nogle jævnaldrende venner, der studerede retorik eller filosofi taget ud til en landejendom i Tibur, der ejedes af en rig ven. 2 Der var sammen med os en god mand fra den peripatetiske skole, som var meget lærd og i enestående grad optaget af Aristoteles. 3 Han prøvede at holde os tilbage, da vi drak en masse vand, der var lavet af smeltet sne, og skældte os ud. Han

4. Aristoteles, *Problemer* 27.10, 7.3.

5. Aristoteles, *Problemer* 27.10, 7.3.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 19. bog

anvendte over for os autoriteten hos berømte læger og især filosofen Aristoteles, den mest erfarne, når det gælder menneskelige forhold, som sagde, at snevand var godt for afgrøder og træer, men at det for mennesker var usundt at drikke for meget heraf, og at det kunne bevirke tæring og sygdomme i det indre, som kom gradvist og var langvarige. 4 Dette sagde han gentagne gange til os på en klog og venlig og indtrængende måde. Men da vi ikke holdt op med at drikke snevand, hentede han fra biblioteket i Tibur,⁶ som dengang befandt sig i Hercules' tempel og var ganske fint forsynet med bøger, en bog af Aristoteles og bragte den til os, og så sagde han: "I må i det mindste tro på denne vismands ord og holde op med at ødelægge jeres helbred."

5 I denne bog står der, at vand, der kommer fra sne, er meget skadeligt at drikke, og det samme gælder det, som er mere fast og dybt frosset, og som grækerne kalder *krýstallos* ('is'); årsagen er beskrevet således: 6 "Når vandet bliver hårdt på grund af den kolde luft og fryser, sker der nødvendigvis en fordamning, og der sker det, at en meget tynd luft presses ud af vandet og strømmer væk. 7 Heri," siger han videre, "er det letteste det, som fordamper; tilbage bliver det, som er tungere og mere urent og mere usundt, og det bliver pisket af slag fra luften, og det får form og farve som hvidt skum. 8 At den smule, som er mere sund, blæser væk og fordamper fra sneen, bevises af, at det bliver mindre end det, det havde været, førend det frøs."

9 Jeg har taget et lille citat fra Aristoteles' bog og afskrevet det: "Hvorfor er vand fra sne og is dårligt? Fordi der fra alt vand, der er frosset, udstrømmer det tyndeste og letteste. Et bevis er, at det bliver mindre end før, når det smelter efter at have været frosset. Når derfor den mest sunde del er forsvundet, må nødvendigvis det, der bliver tilbage, være værre."⁷

10 Da jeg havde læst dette, besluttede vi at respektere Aristoteles som den lærdeste mand. Og senere erklærede jeg krig mod sne og svor had mod det, mens de andre lavede en våbenstilstand med det på forskellig måde.

6. Jeppe Tønsberg, *Offentlige biblioteker i Romerriget*, København 1976, 12, 68-69, 129.

7. Aristoteles fr. 214 Rose.

19.6

[*Skam spreder blodet udad, frygt trækker det tilbage.*]

1 I filosoffen Aristoteles' *Problemer* står følgende:⁸ "Hvorfor bliver de, der skammer sig, røde i hovedet, men de, der bliver bange, bliver blege, selv om affekterne ligner hinanden? Fordi blodet hos dem, der skammer sig, løber fra hjertet til alle lemmer i legemet, således at det bliver på overfladen; men hos dem, der er blevet bange, løber blodet sammen til hjertet og forsvinder fra de andre lemmer."

2 Da jeg i Athen havde læst dette sammen med min ven Taurus og havde spurgt ham, hvad han mente om den givne forklaring, sagde han: "Han har talt godt og rigtigt om, hvad der sker, når blodet er strømmet ud eller har trukket sig tilbage, men hvorfor der sker sådan, har han ikke sagt noget om. 3 Man kan jo endnu spørge, hvorfor skamfølelse får blodet til at strømme ud, mens frygt får det til at trække sig tilbage, når skamfølelse er en art frygt og er defineret på denne måde: 'Frygt for en retfærdig kritik'. Det er jo sådan, filosofferne definerer den: Skamfølelse er frygt for retfærdig kritik.

19.7

[*Hvad betyder obesus og andre gamle ord?*]

1 I Ager Vaticanus havde digteren Iulius Paulus, en god mand, som var overordentlig lærd inden for ældre historie og litteratur, arvet en ganske lille ejendom. Derhen inviterede han os ofte og traktede os særdeles venligt og rigeligt med grøntsager og frugter. 2 En mild efterårsdag, da jeg og Iulius Celsinus havde spist til middag hos ham og ved hans bord havde hørt en oplæsning af Laevius' *Alcestis* og nu var på vej tilbage til byen ved solnedgang, gik vi og grundede på de vendinger og ejendommeligheder, der var ved de ord, der var blevet sagt på en ny eller påfaldende måde i det laevianske digt, og alt efter som hvert ord var dukket op, som fortjente opmærksomhed, og som vi kunne gøre brug af, lejrede vi dem i vores hukommelse.

3 Der var nogle ord, som sad fast i erindringen, af denne art:

8. Aristoteles fr. 243 Rose.

"Kroppen og brystet var tyndt (*obeso*) rundt omkring ham, sindet var sanseløst, knæet var langsomt, tynget af alder."⁹

Vi bemærkede, at *obesus* her havde sin egentlige betydning 'mager' og 'slank' i stedet for den almindelige; almindelige mennesker siger nemlig uegentligt eller modsætningsvis *obesus* i betydningen 'fyldig' eller 'fed'. 4 Vi bemærkede ligeledes, at han om et folk sagde *oblittera* i stedet for *oblitterata* ('udslettet'); 5 ligeledes, at han omtalte fjender, der havde brudt en pagt, som *foedifragi*, ikke *foederifragi*; 6 ligeledes kaldte han den rødmende Aurora *pudericolor* ('skamfarvet') og Memnon for *nocticolor* ('nattefarvet'); 7 han sagde ligeledes *forte* for 'tøvende', og af verbet *sileo* ('tier stille') afledte han *silenta loca* ('stille steder'), han brugte *pulverulenta* ('støvet') og *pestilenta* ('usund'), *carendum tui est* ('man skal undvære dig') med genitiv i stedet for ablativ *te*, 8 *magno impete* ('med stor kraft') i stedet for *impetu*; han satte *fortescere* ('blive modig') i stedet for *fortem fieri*, 10 *dolentia* ('smerte') i stedet for *dolor* og *avens* ('gerne') i stedet for *libens*; ligeledes *curis intolerantibus* ('af ubærlige bekymringer') for *intolerandis*, *manciolis tenellis* ('med spæde hænder') i stedet for *manibus*, og *quis tam siliceo?* ('hvem har et hjerte af sten?') *** Han siger også *fieri inpendio infit* i betydningen *fieri inpanse incipit* ('det begynder at blive dyrt'); 11 han har sat *accipitret* ('flænses som en høg') for *laceret* ('flænses').¹⁰

12 Vi morede os, mens vi gik, med disse små iagttagelser af de laevianske ord. 13 De øvrige, som forekom os alt for poetiske, sprang vi over som alt for uegnede til brug i prosa; som f. eks. når han omtalte Nestor som *trisaeclesenex* ('tre generationer gammel') og *dulciorelocus* ('sødtalende'), 14 når han om store, svulmende bølger sagde, at de var *multigrumi* ('meget ophobede'), 15 og floder, der var stivfrosne, sagde han, havde et *tegmen onychinum* ('et dække af onyks'), 16 og de

9. Laevius, *Alcestis* fr. 8 Morel (daktyliske dimetre).

10. Laevius fr. 9 Morel.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 19. bog

flerdobbelt sammensatte, som han lavede for sjov, som f. eks. det, at han kaldte sine kritikere *subductisupercilicarptores* ('højtsiddendeøjenbrynsplukkere').

19.8

[*Findes der pluralisformer af harena, caelum og triticum, og findes quadrigae, inimicitiae og andre ord i singularis?*]

1 Da jeg var en ganske ung mand i Rom – det var, før jeg tog til Athen – begav jeg mig ofte hen til Cornelius Fronto, så snart jeg havde fri fra mine lærere og deres forelæsninger, for at besøge ham, og jeg nød de mest naturlige samtaler med ham, for de var fyldt med den bedste lærdom. Det slog aldrig fejl, at så snart jeg havde set og hørt ham tale, gik jeg hjem mere dannet og mere klog. 2 Der var f. eks. en dag en konversation om et ganske vist beskedent emne, men dog ikke uden betydning for studiet af det latinske sprog. 3 Da nemlig en af hans venner, en lærd mand og dengang kendt som digter, fortalte, at han var blevet kureret for vattersot, fordi han havde brugt varm sand (*calentes harenae*), sagde Fronto spøgefuldt: "Du er sluppet for sygdommen, men ikke for den fejl at anvende et ukorrekt sprog. Gaius Caesar, den berømte diktator for livstid, Gnaeus Pompeius' svigerfar, fra hvem kejsernes familie og navn herefter blev afledt, en mand med en fremragende begavelse, hvis tale var den reneste i samtiden, giver i nogle bøger, *Om analogi*, som han tilegnede Marcus Cicero, udtryk for den mening,¹¹ at sand (*harena*) aldrig bør anvendes i pluralis, ligesom man heller ikke gør med *caelum* ('himmel') eller *triticum* ('hvede'); 4 omvendt mener han, at *quadrigae* ('firspand'), selv om det er én vogn, det vil sige sammensat af fire forbundne heste, altid skal stå i flertal ligesom *arma* ('våben') og *moenia* ('mure') og *comitia* ('valg') og *inimicitiae* ('fjendskab'), med mindre du, den fineste af digtere, kan sige noget herimod, hvorved du kan rense dig selv og påvise, at det ikke er nogen fejl.

5 Om *caelum*," fortsatte Fronto, "og *triticum* benægter jeg ikke, at man altid bør anvende dem i singularis, og heller ikke om *arma* og *moenia* og *comitia*, at de kun kan bruges i pluralis; 6 men lad os kigge nærmere på *inimicitiae* og *quadrigae*. Måske vil jeg give efter for for de tidligere forfatteres autoritet vedrørende

11. Caesar, *De analogia* fr. 3 Funaioli.

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 19. bog

quadrigae, men hvorfor kan man ikke sige *inimicitia* ligesom *inscientia* ('uvidenhed') og *inpotentia* ('afmagt' el. 'ubændighed') og *iniuria* ('uret'), selv om Gaius Caesar mener, at det ikke er blevet brugt af ældre forfattere og heller ikke bør bruges af os, eftersom Plautus, det latinske sprogs pryd, har sagt *delicia* ('skat') i singularis i stedet for pluralis:

Mea volupta, mea delicia.

'Min glæde, min skat.'¹²

Quintus Ennius har sagt *inimicitia* i hin mindeværdige bog:

'For sådan er min karakter fra fødslen af:

Jeg bærer venskab og fjendskab (*inimicitiam*) på min pande tydeligt.'¹³

Men hvem har ellers skrevet eller sagt, at *harenae* er dårlig latin? Derfor beder jeg dig om, hvis Gaius Caesars bog er for hånden, at få den hentet, så du kan bedømme, hvor dristigt han fremsætter denne påstand."

7 Da første bog af *Om analogi* var blevet lagt frem, memorerede jeg denne lille passage fra den. 8 For da Caesar først havde sagt, at han ikke kunne acceptere pluralisformer af *caelum* eller *triticum* eller *harena*, sagde han videre: "Tror du ikke, at det sker ved disse tings natur, at vi kan sige *una terra* ('ét land') og *plures terrae* ('flere lande'), *urbs* ('by') og *urbes* ('byer') og *imperium* og *imperia*, men at vi kan ikke føre *quadrigae* til singularis eller sætte *harena* i pluralis?"¹⁴

9 Da disse ord var blevet læst op, sagde Fronto til digteren her: "Forekommer det dig ikke, at Gaius Caesar har udtalt sig tydeligt nok og bestemt nok om dette ords status imod dig?"

12. Plautus, *Poenulus* 365.

13. Ennius, *scen.* 12 Vahlen (jambiske septenarer).

14. Caesar, *De analogia* fr. 3a Funaioli.

10 Digteren, der var påvirket af bogens autoritet, sagde: "Hvis det var muligt at appellere fra Caesar, ville jeg nu appellere fra denne bog af Caesar. Men eftersom han har undladt at give en forklaring på sin opfattelse, vil jeg nu bede dig om at sige, hvilken grund du giver til, at det er fejlagtigt at sige *quadriga* og *harenae*."

11 Så svarede Fronto således: "*Quadrigae* kan kun bruges i pluralis, selv om der ikke er mange under samme åg (*multiiugae*), eftersom fire heste, der er spændt sammen, kaldes et firspand (*quadrigae*), afledt af *quadriiugae*, og betegnelsen på flere heste bør ikke inkluderes i en singularisform. 12 Den samme forklaring har *harena*, men med en anden forestilling; for når *harena*, nævnt i singularis, alligevel betegner en mængde og en overflod af de meget små dele, hvoraf den består, synes *harenae* at blive brugt på en uvidende og klodset måde, som om ordet havde behov for en udvidelse af sit tal, skønt der allerede i ordet, sagt i singularis, ligger en naturlig mængde. Men dette," fortsatte Fronto, "har jeg sagt, ikke fordi jeg vil indestå for det eller skrive under på det, men for at jeg ikke skal lade den lærde Caesars opfattelse være uden trøst. 13 For hvorfor siger man altid *caelum* i singularis, mens *mare* ('hav') og *terra* ('land') ikke altid står i singularis, og heller ikke *pulvis* ('støv'), *ventus* ('vind') og *fumus* ('røg'), hvorfor har ældre forfattere under tiden anvendt *indutiae* ('våbenstilstand') og *caeremoniae* ('ceremoni') i singularis, men aldrig *feriae* ('hviledage') og *nundinae* ('markedsdag') og *inferiae* ('dødningsoffer') og *exsequiae* ('ligtog')? Hvorfor kan *mel* ('honning') og *vinum* ('vin') og den slags få en pluralisform, mens *lac* ('mælk') ikke kan? 14 Alle disse ting, siger jeg, kan ikke udforskes og forklares af travle mennesker i en så virksom by. Ja, jeg kan da se, at også I er blevet forsinket af de ting, jeg lige har nævnt, fordi I har været beskæftiget, skulle jeg mene, med et eller andet hverv. 15 Gå derfor nu, og når I har tid, så undersøg, om *quadriga* eller *harenae* er blevet brugt i gruppen af ældre forfattere – og det skal altså være ældre! – eller af en taler eller digter, det vil sige en klassisk, førsteklases forfatter, ikke en andenrangs!

16 Fronto bad os lede efter disse ord, ikke fordi han, skulle jeg mene, regnede med, at de var brugt i nogle bøger af ældre forfattere, men for at skærpe vores lyst til at læse ved at kigge efter sjældnere ord. 17 Det ord, der forekom mig sjældnest,

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 19. bog

quadriga i singularis, fandt jeg i Marcus Varros *Satirer* med titlen *Ecdemeticus*.¹⁵
18 *Harenae* i pluralis søgte jeg med mindre ildhu, fordi ingen af de lærde forfattere har givet det bortset fra Gaius Caesar, så vidt jeg ved.¹⁶

19.9

[*Antonius Iulianus'* vittige svar til nogle grækere under en middag.]

1 En ung mand af ridderstand, der kom fra Asia og havde et venligt væsen, gode manerer og sad godt i det, og som havde talent for musik, gav en middag for sine venner og sine lærere på et lille landsted nær ved byen for at fejre den dag, hvor han først havde set dagens lys. 2 Sammen med os var der til den selvsamme middag ankommet taleren Antonius Iulianus, der var ansat af staten til at undervise de unge; han var en mand, der talte med spansk dialekt og var af en blomstrende veltalenhed, og han var velbevandret i ældre historie og litteratur. 3 Så snart der var gjort en ende på maden, og det var tid til vin og konversation, bad han om, at de blev ført ind, som han vidste, at den unge mand havde, nemlig nogle meget erfarne sangere og musikere af begge køn. 4 Efter at drengene og pigerne var kommet ind, sang de på en charmerende måde flere anakreontiske og sapfiske digte og også nogle søde og yndefulde erotiske elegier af nogle nyere digtere. 5 Vi nød især nogle kønne vers af den gamle Anakreon, som jeg har skrevet ned, så at anstrengelsen her ved at sidde oppe så længe og min rastløshed kan falde lidt til ro ved sødmen fra ordene og melodierne:

6 "Flux danne du, Hephaistos!
Sølvklumper her, dog ikke
Til en fuldstændig Rustning.
Hvad gaaer vel Krigen *mig* an?
Nei, form et hulet Bæger,

15. Varro, *Saturae*, *Ecdemeticus* fr. 93 Bücheler/Astbury (*quadriga* i singularis er nu blevet brugt af andre klassiske forfattere (Propertius, Martial)).

16. *Harenae* i pluralis er blevet brugt af Vergil, Horats og Ovid.

Aulus Gellius, Attiske nætter 19. bog

Fordybet efter Evne.
Afbilde skal du ikke
De Stjerner eller Vognen.
Hvad gaae Pleiader *mig* an?
Og hvad Bootis Stjerne?
Afbild mig heller Ranker
Og svære Klas[s]er paa dem!
Medsamt den skjønnne Bacchus,
Bathyllus selv, og Eros,
Af Guld, som trampe Druer!"¹⁷

7 Der var nu adskillige grækere, som var til stede ved selskabet, fornøjelige mennesker, som havde et udmærket kendskab til romersk litteratur, og de begyndte at udfordre og angribe taleren Iulianus som ganske barbarisk og bondsk, fordi han kom fra Spanien og kun skreg, når han holdt en tale, og hvis veltalenhed bestod i raserianfald og skældsord; hans undervisning var øvelser i et sprog, som hverken besad nogen charme eller sødme fra Venus og muserne; flere gange spurgte de ham, hvad han mente om Anakreon og de andre digtere af den art, og om nogen af de romerske digtere havde skrevet nogle digte, der var så flydende og tiltalende; "bortset fra et par digte af Catul," sagde de, "og lige sådan et par af Calvus. For hvad Laevius har skrevet, er indviklet, Hortensius er ucharmerende, Cinna er uelegant, Memmius er hård, kort sagt: Alle har leveret et ufærdigt og klangløst arbejde!"

8 Iulianus, der var harmfuld og vrede på sit modersmåls vegne ligesom for andre og arner, sagde: "Jeg burde give efter for jer, så I kunne vinde over Alkinoos¹⁸ i udsvævelse og slethed, og ligesom I gør i glæderne ved kultur og levemåde, også har et forspring i blødagtighed i jeres lirumlarum. 9 Men for at I ikke skal dømme os, altså det latinske navn, som om vi var nogle klodsede tåber, for at mangle Afro-

17. *Anakreontea* 4.1-8, 10-13, 16-21 West, overs. Simon Meisling 1826 [1944], 16f.

18. Hos Homer er faiakernes konge Alkinoos ikke beskrevet sådan, men hos romerne fik han dette kedelige ry.

Aulus Gellius, Attiske nætter 19. bog

dites tillokkelse, så tillad mig venligst at tilhulle mit hoved, hvilket man siger, at Sokrates gjorde,¹⁹ når han skulle sige noget, der ikke var helt uskyldigt, og hør og forstå, at vore forfædre også før dem, I nævnede, har været digtere hengivne til kærlighed og elskov."

10 Så lagde han sig på ryggen med tildækket hoved og deklamerede med en rigtig sødmefuld stemme nogle vers af Valerius Aedituus, en tidlig digter, og også af Porcius Licinius og Quintus Catulus, og jeg tror ikke, at man kan finde noget på græsk eller latin, der er mere fint, charmerende, slebent og elegant end disse.

11 Her er versene af Aedituus:

"Når jeg forsøger at sige dig, Pamphila, at jeg dig elsker,
hvad skal jeg søge hos dig? Ord er fra læberne væk.
Gennem mit følsomme bryst der strømmer nu pludselig sveden:
Således føler jeg tavs – mens jeg er ærbar, jeg dør!"²⁰

12 Iulianus tilføjede andre vers af Aedituus, og de var ikke mindre dejlige end de første:

"Hvorfor bærer du, Phileros, faklen, som er unødvendig?
Således vil vi nu gå – flammen i brystet er nok!
Vindens voldsomme kraft kan ikke udslukke denne,
heller ikke den regn, som kom fra himlen ned.
Men denne Venus' ild kan ingen undtagen Venus
tvinge på knæene ned – ingen har styrke som hun!"²¹

13 Ligeledes fremsagde han følgende vers af Porcius Licinius:

19. Platon, *Faidros* 237a.

20. Aedituus fr. 1 Morel (disticha).

21. Aedituus fr. 2 Morel (disticha).

Aulus Gellius, *Attiske nætter* 19. bog

"Hyrder, som vogter lammene, fårenes spæde afkom,
søger I ilden? Så gå! Søger I? Det er en mand!
Hvis med en finger jeg rører, vil hele skoven jeg brænde,
hele hjorden i brand, alt, hvorhen jeg end ser."²²

14 Disse vers var af Quintus Catulus:

"Jeg blev forladt af min sjæl; jeg tror, den er hos Theotimus.
Sådan forholder det sig: Den har sit gemme hos ham.
Hvad, hvis jeg bød ham ikke at tillade denne flygtning
at komme ind hos ham, men at forjage ham straks?
Jeg vil søge ham op. Men at jeg selv bliver fanget,
frygter jeg for. Hvad nu? Venus, giv mig et råd!"²³

19.10

[Ordene *praeter propter*, som er så almindelige, findes også hos Ennius]

1 Jeg kan huske, at jeg engang sammen med Iulius Celsinus fra Numidien gik hen til Cornelius Fronto, der på det tidspunkt led meget af gigt, for at besøge ham. Da vi var blevet ført ind, fandt vi ham liggende på en græsk briks, mens der rundt om ham sad mange mænd, der var kendt for deres lærdom eller slægt eller formue. 2 Ved siden af ham stod der adskillige bygningshåndværkere, der var blevet tilkaldt for at opføre nye bade, og de fremviste forskellige badeværelsestyper, der var afbildet på små stykker pergament. 3 Da han havde udvalgt ét udkast og én type på deres arbejde, spurgte han, hvor stor udgiften ville være for at fuldføre hele arbejdet, 4 og da arkitekten havde sagt, at cirka tre hundrede tusinde sestertser syntes at være nødvendige, var der en af Frontos venner, der sagde: "Og andre halvtreds tusinde, mere eller mindre (*praeterpropter*)!"

22. Porcius Licinius fr. 6 Morel (disticha).

23. Catulus fr. 1 Morel (disticha).

Aulus Gellius, Attiske nætter 19. bog

5 Så afbrød Fronto den samtale, han var begyndt på om udgifterne til badene, kiggede på den ven, som havde sagt, at andre halvtreds tusinde var nødvendige, mere eller mindre, og spurgte ham, hvad ordet *praeterpropter* betød. 6 Men venen sagde: "Det er ikke mit eget udtryk, for man kan høre mange mennesker bruge det; 7 men hvad det betyder, skal du ikke spørge mig om, men en filolog!" Samtidig pegede han med sin finger på en filolog med et ikke ukendt navn, der underviste i Rom. Filologen, der var blevet foruroliget af dunkelheden ved det almindeligt brugte ord, sagde: 8 "Vi spørger om noget, som det er alt for meget stads at stille spørgsmål om. 9 For det er et eller andet ganske plebejisk ord og mere kendt i håndværkersprog end hos lærde folk."

10 Men Fronto hævdede sin stemme, og med et mere strengt udtryk i ansigtet sagde han: "Hr. magister, synes du, at dette ord er skæmmende og kritisabelt, som både Marcus Cato²⁴ og Marcus Varro²⁵ og flere ældre forfattere har anvendt som et uundværligt ord på latin?" 11 Her mindede Iulius Celsinus om, at lige præcis det ord, som var under diskussion, også optrådte i Ennius' tragedie *Iphigenia*, men at det af filologerne mere plejede at blive nedgjort end forklaret. 12 Derfor befalede han, at Quintus Ennius' *Iphigenia* straks skulle hentes. I en korsang i denne tragedie kan vi læse følgende vers:

"Den, som ikke kan sin fritid bruge,
føler mere plage ved sin fritid, end når han på arbejde er.
Den, som fik besked på, at hans arbejde fastlagt blevet var,
gør det, for han stræber højt og glæder ånd og sind;
sindet, der er ledigt, aner intet om, hvad mål det har.
Det gør ingen forskel: hverken hjemme eller i felten er vi:
Snart går vi her, snart der; er hid vi kommet, ønsker vi os did.
Uvist strejfer sindet om, mer eller mindre (*praeterpropter*) leves vort liv."²⁶

24. Cato, fr. inc. 53 Jordan.

25. Varro p. 340 ed. Bipont.

26. Ennius, *Iphigenia* 234-41 Vahlen = 183-90 Ribbeck (katalektiske trochæiske tetrametre).

13 Da dette var blevet læst op, sagde Fronto til filologen, der nu var ude at svømme: "Har du hørt, min gode magister, at din kære Ennius sagde *praeterpropter* og dét med en sådan mening, som filosoffernes mest alvorlige irettesættelser plejer at have? Vi beder derfor: Sig os, eftersom der er stillet et spørgsmål om et enniansk ord, hvad den skjulte mening er i dette vers:

Usikkert strejfer sindet om, livet leves mere eller mindre (*praeterpropter*)."

14 Filologen var drivvåd af sved og rød i hovedet, da de fleste grinede temmelig længe, så han rejste sig og på udvejen sagde han: "Fronto, jeg vil fortælle det til senere under fire øjne, så de mere udannede ikke hører det og lærer det!" Og vi rejste os alle, nu da spørgsmålet var blevet opgivet.

19.11

[*Han giver nogle erotiske vers af Platon, som denne skrev som ganske ung, mens han konkurrerede med sine tragedier.*]

1 Følgende to græske vers er berømte og værdsættes af mange lærde mænd, fordi de er charmerende og af den mest yndefulde korthed. 2 Det er ikke så få ældre forfattere, der erklærer, at de er skrevet af filosofen Platon, og som han morede sig med som ung, da han i den alder lagde ud med at skrive tragedier:

"Agathon kyssede jeg, og Sjælen laa paa min Læbe.

Eet kun den tænkte: hvordan kommer jeg over til ham."²⁷

3 Dette distichon har en af mine venner, en ung mand, som ikke er ganske umusisk, oversat til flere små vers mere dristigt og frit. Jeg citerer dem her, eftersom de fortjener at blive husket:

27. Platon, *Anthologia Palatina* 5.78, overs. Otto Gelsted, *Græske Digte* 1941, 31.

4 "Når jeg med åben kyssemund
min egen dreng nu kysse vil,
og blomsten fra hans ånde sød
vil drages fra den åbne vej,
så ilede min syge sjæl
til min læber såret hen,
til drengens munds passable gab
og til hans bløde læber gik,
som åbne er for overgang,
når den forsøger overspring.
Hvis der nu havde mere tid
i kyssets møde været da,
opildnet af gud Amors ild,
den havde mig alene ladt,
og underlige ting var sket:
Jeg ville selv ha' været død
og kun ha' levet i min dreng!"²⁸

19.12

[Et foredrag af Herodes Atticus om smertens kraft og natur og en bekræftelse af hans opfattelse ved et eksempel med en ulærd bonde, som hugger frugttræer om til- ligemed brombærbuske.]

1 Jeg hørte i Athen den tidligere konsul Herodes Atticus holde en tale på græsk, hvori han langt overgik stort set alle i min samtid i alvor, fylde og elegance i ordvalg. 2 Han holdt et foredrag rettet mod stoikernes *sindsro*, udfordret af en stoiker, fordi han med for ringe visdom og for ringe mandighed bar den smerte, han følte, da hans unge søn, som han havde elsket, var død. 3 Så vidt jeg husker,

28. p. 139 Morel.

Aulus Gellius, Attiske nætter 19. bog

var meningen i dette foredrag følgende: Intet menneske, som følte og tænkte i overensstemmelse med naturen, kunne helt mangle og være fri for de følelser i sjælen, som han kaldte *páthe* ('lidelser'), og som er fremkaldt af bekymring, begær, frygt, vrede og lyst, og selv om man kunne kæmpe imod dem, så man helt manglede dem, ville det ikke blive bedre, eftersom hans sind ville blive sløvt og slapt, når det blev berøvet den støtte, det havde i visse følelser, som en nødvendig blanding af flere ting. 4 Han sagde nemlig, at disse følelser og rørelser i sjælen kunne forvandle sig til fejl, hvis de gik for langt, men at de var knyttet til og involveret i visse kræfter og impulser i sindene, 5 og derfor, hvis vi i vor uerfarenhed rykkede dem alle op med rode, ville der være risiko for, at vi også mistede de gode og nyttige anlæg i sjælen, som er forbundet med dem. 6 Han mente, at de skulle reguleres og renses med klogskab og omtanke, således at kun det, der syntes fremmed og mod naturen og i forbindelse med noget, der var farligt, blev fjernet, for at det ikke skulle ske, som en historie beretter om en dum og udannet mand fra Thrakien, som skulle ordne en mark, han havde købt.

7 "En mand fra Thrakien," fortalte han, "der kom fra en fjern, barbarisk egn, og som ikke havde forstand på at dyrke agerjord, var engang flyttet til et land, der var mere kultiveret, fordi han lyst til et mere menneskeværdigt liv, og han købte en landejendom, der var tilplantet med vin og oliven. Da han ikke anede noget om at dyrke vinstokke og træer, så han tilfældigvis sin nabo skære brombærbuske ned, fordi de havde formeret sig vidt og bredt, beskære sine asketræer næsten fra toppen, rive udløberne af vinstokkene fra træstammernes rødder, fordi de havde bredt sig hen over jorden, og afskære de slanke og lige rodskud fra frugttræer og oliventræer, og han gik derfor nærmere og spurgte, hvorfor den anden lavede sådan en nedslagting af træ og blade. 8 Og naboen svarede: 'For at marken kan blive ren og pæn og dens træer og vinstokke mere frugtbare.' 9 Han takkede sin nabo og gik glad hjem, fordi han var blevet kyndig i at passe et landbrug. Så greb han et segl og en økse; og i sin ulykkelige uvidenhed huggede manden alle sine vinstokke og oliventræer om, han skar det frodigste løv af træerne og de mest frugtbare skud af vinstokkene, og alle buske og kviste, der kan bære frugt og afgrøde, river han op sammen med tjørnebuske og brombærbuske for at rense marken – udlært i at være alt for hurtig til en forfærdelig pris og uddannet til at

nære tillid til at begå fejl ved en forfejlet efterligning. 10 De, der således efterstræber den dér sindsro," fortsatte han, "som ønsker at virke rolige, uforfædede og ubevægelige, mens de intet ønsker, intet føler smerte over, intet vredes over, intet glæder sig over, har fjernet alle følelserne i et ganske kraftfuldt sind og ældes i et uvirksomt og ligesom umandigt livs træghed."

19.13

[*Hvad vi kalder pumiliones, hedder hos grækerne dværge.*]

1 Cornelius Fronto, Postumius Festus og Sulpicius Apollinaris stod ved et tilfælde sammen i forhallen til kejserpaladset, og jeg stod ved siden af sammen med nogle andre, mens jeg ivrigt lyttede til deres samtale om videnskabelige emner. 2 Så sagde Fronto til Apollinaris: "Vær så venlig at sige mig, professor, så jeg kan vide det med sikkerhed, om jeg har gjort ret i at undgå at kalde mennesker af lille statur for *nani* og i stedet brugt betegnelsen *pumiliones*, eftersom jeg husker, at dette stod i bøger af ældre forfattere, mens jeg troede, at *nani* var et vulgært og barbarisk ord."

3 Apollinaris svarede: "Det er virkelig almindeligt i den udannede hobs sprogbrug, men det er ikke barbarisk og menes at have sin oprindelse i det græske sprog; grækerne har nemlig brugt ordet *nánoi* ('dværge') om mennesker med en kort og lav krop, der kun ragede et lille stykke op fra jorden, og de har således sagt dette, idet de har brugt en vis begrundelse for etymologien, der stemte overens med ordets betydning,²⁹ og hvis min erindring ikke svigter mig, findes det i den komedie af Aristofanes, der hedder *Lastskibene*.³⁰ Dette ord kunne have fået indfødsret af dig eller være ført ind i en latinsk koloni, hvis du havde fundet det værdig til at blive brugt, og det ville have været meget mere acceptabelt end alle de lave og foragtelige ord, som Laberius har introduceret i det latinske sprog."³¹

29. Altså et kort ord for korte folk.

30. Aristofanes, *Holkádes* fr. 427 Hall et Geldart.

31. Gellius har ofret et helt kapitel på Laberius (16.7).

Aulus Gellius, Attiske nætter 19. bog

4 Nu sagde Postumius Festus til en latinsk filolog, en af Frontos venner: "Apollinaris fortæller os, at *nani* er et græsk ord, fortæl du os, om det er et latinsk ord, og hos hvilken forfatter man kan finde det, når det anvendes om ganske små muldyr og ponyer."

5 Denne filolog, der virkelig var en ekspert i ældre forfattere, sagde: "Hvis jeg da ikke begår helligbrøde i Apollinaris' nærvær ved at sige, hvad jeg mener om noget græsk eller latinsk ord, vil jeg vove at svare dig på dit spørgsmål, Festus, at dette ord er latin, og at det kan findes i digte af Helvius Cinna, denne velkendte og lærde digter." Han citerede selve versene, som jeg har vedføjet, eftersom jeg tilfældigvis huskede dem:

"Gennem genumansk pilekrat jeg
føres i en vogn af dværges (*nanis*) tospand."³²

19.14

[Marcus Varro og Publius Nigidius, tidens lærdeste romere, var samtidige af Caesar og Cicero; Nigidius' studier er på grund af deres dunkelhed og skarpsindighed ikke nået ud til det store publikum.]

1 Da Marcus Cicero og Gaius Caesar levede, var der kun få mænd med fremragende talegaver, men i mangesidig lærdom og forskellige videnskaber, som er indbegrebet af humanitet, var der to højdepunkter, nemlig Marcus Varro og Publius Nigidius. 2 Mens Varros skriftlige mindesmærker om begivenheder og videnskaber er tilgængelige og bruges mange steder, 3 er de nigidianske studier ikke kommet ud til en bredere kreds, og deres dunkelhed og skarpsindighed er ladt i stikken som af for ringe nytte. 4 Det er f. eks. det, som jeg for nylig har læst i hans afhandling, og som han har kaldt *Filologisk stof*, hvorfra jeg har taget noget for at vise hans måde at skrive på.

32. Helvius Cinna fr. 9 Morel (trochæiske dimetre).

Aulus Gellius, Attiske nætter 19. bog

5 Da han drøftede de bogstavers natur og rækkefølge, som filologerne kalder vokaler, skrev han følgende, som jeg har ladet stå uden forklaring for at skærpe mine læseres opmærksomhed: 6 "A og o står altid først, i og u altid sidst, mens e kan stå både sidst og først; det står først i *Euripus*, sidst i *Aemilius*. Men hvis nogen tror, at u står først i disse: *Valerius*, *Vennonius* eller *Volusius*, eller at i står først i *iampridem*, *iecur*, *iocus* eller *iucundum*, så vil han tage fejl, for når disse bogstaver står først, er de ikke vokaler."³³ 7 Et andet citat fra samme bog: "Mellem bogstavet n og g er der et andet element, som i substantiverne *anguis* og *angari* og *ancora*e og *increpat* og *incurrit* og *ingenuus*. I alle disse ord sættes der ikke et rigtigt n, men et uægte n. At det nemlig ikke er et n, bevises ved tungen; for hvis det var dette bogstav, ville tungen berøre ganen."³⁴ 8 Et andet sted finder vi følgende: "Jeg anklager ikke grækerne for så stor uvidenhed, når de skriver ou af o og u, som dem, der skriver ei af e og i; i det første tilfælde gør grækerne det af nødvendighed, mens der i det sidste tilfælde ikke foreligger nogen tvang."³⁵

33. Nigidius, *Commentarii grammatici* fr. 53 Swoboda.

34. Nigidius, *Commentarii grammatici* fr. 54 Swoboda.

35. Nigidius, *Commentarii grammatici* fr. 55 Swoboda.